

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
МЕМЛЕКЕТТІК ОРТАЛЫҚ МУЗЕЙІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ,
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

Көрнекті ғалым-этнограф, тарих ғылымдарының докторы, профессор
Халел Арғынбаевтың 90-жылдығына арналған
«II АРҒЫНБАЕВ ОҚУЛАРЫ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
25 желтоқсан 2014 ж.

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции
«II АРҒЫНБАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ»,
посвященной 90-летию выдающегося ученого-этнографа,
доктора исторических наук, профессора Халел Арғынбаева
25 декабря 2014 г.

MATERIALS
of the International scientific and practical conference
«II ARGYNBAYEV READINGS», dedicated to the 90'th anniversary of the
prominent ethnographer, doctor of Historical Sciences, professor Khalel Argynbayev
December 25, 2014

Алматы
«Қазак университеті»
2014

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Тарих, археология және этнология факультетінің
Ғылыми Кеңесі ұсынған*

Редакция алқасының төрағасы

Ғ.М. Мұтанов – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры,
техника ғылымдарының докторы, академик

Редакциялық алқа:

М.М. Бүркімбаев – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің бірінші проректоры,
х.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі;

Т.С. Рамазанов – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ғылыми-инновациялық жұмысы
жөніндегі проректоры, ф.-м.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі;

Н. Әлімбаев – Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Орталық Музейінің директоры,
т.ғ.к., профессор

Х.М. Әбжанов – ҚР БжҒМ ҒК-нің Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология Институтының
директоры, т.ғ.д., ҚР ҰҒА корр.-мүшесі.

С.Е. Әжіғали – ҚР БжҒМ ҒК-нің Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология Институты, этнология
және антропология бөлімінің меңгерушісі, т.ғ.д., профессор.

А.Қ. Жұмаділ – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің тарих, археология және этнология
факультетінің деканы, т.ғ.к., доцент

Жауапты редакторы

А.Б. Қалыш – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің археология, этнология және музеология
кафедрасының меңгерушісі, т.ғ.д., профессор

Құрастырушылар:

Б. Хинаят, Е.К. Рахимов

Көрнекті ғалым-этнограф, тарих ғылымдарының докторы, профессор Халел Арғынбаевтың 90-жылдығына арналған «II Арғынбаев оқулары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары = Materials of the International scientific and practical conference "II Argynbayev readings", dedicated to the 90'th anniversary of the prominent ethnographer, doctor of Historical Sciences, professor Khalel Argynbayev = Материалы международной научно-практической конференции «II Арғынбаевские чтения», посвященной 90-летию выдающегося ученого-этнографа, доктора исторических наук, профессора Халел Арғынбаева /құраст.: Б. Хинаят, Е.К. Рахимов; жауапты ред. А.Б. Қалыш. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 468 б.
ISBN 978-601-04-0786-2

Қазақтың аса көрнекті этнографы, тарих ғылымдарының докторы, профессор Халел Арғынбайұлы Арғынбаевтың 90-жылдығына арналып, ұйымдастырылған «II Арғынбаев оқулары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағына дәстүрлі және заманауи этнологияның, сондай-ақ отандық тарихтың өзекті мәселелерін қамтыған баяндамалар мен зерттеулер енген. Жинақ материалдары этнологтарға, тарихшыларға және барша оқырмандарға арналады.

Материалы международной научно-практической конференции «II Арғынбаевские чтения», посвященной 90-летию выдающегося казахского этнографа, доктора исторических наук, профессора Халела Арғынбаевича Арғынбаева, включают доклады и сообщения по актуальным проблемам изучения традиционной и современной этнологии, а также отечественной истории. Материалы сборника предназначены этнологам, историкам и широкой общественности.

Әдебиеттер:

1. Арғынбаев Х. Қазақ халқының колөнері. – Алматы: Өнер, 1987. – 128 б.
2. Ерғазықызы Қ.Е. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақтың дәстүрлі ыдыс-аяқтары (тарихи-этнологиялық зерттеу). Тарих. ғыл. канд. дәрежесін алу үшін жазылған диссертация. – Алматы, 1994. – 120 б.
3. Қазақтың этнографиялық категориялары, ұғымдары мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 5-том. – Алматы: Азия Арна баспасы. 2014. – 840 б.
4. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. 15-том. – Алматы: Арыс, 2013. – 852 б.

А.Д. Мейірманов

Философия, саясаттану және дінтану институтының а.ғ.к., ф.ғ.к.;

М.А. Бижанова

Философия, саясаттану және дінтану институтының а.ғ.к., ф.ғ.к. (Алматы қ.)

ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ МҰРАСЫНЫҢ ҒИБРАТТЫҚ МӘНІ

Қожа Ахмет Ясауи — жалпы түркілік мәдени және дүниетанымдық кеңістіктегі ішкі тұтастықты қалыптап, исламдық құндылықтарға негізделген философиялық-этикалық ар-ождан ілімін жүйелеген рухани тұлға.

Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Ясауидің кесенесі және ондағы жәдігерлер адамзат қолынан шыққан ортағасырлық сәулет және бейнелеу өнерінің ғажайып туындысы. Онда ертеден келе жатқан жергілікті құрылыс дәстүрі мен қолөнер шеберлігі сол заманның ең озық жетістіктерімен ұштастырыла пайдаланылған, сонымен қатар, ол мәңгілік рухани құндылықтарды исламдық мән-мазмұнмен байытпа паш етіп тұрған нысанға айналған.

Қожа Ахмет Ясауи сәулет ғимараты – аса үлкен порталды-күмбезді құрылыс. Оның ені – 46,5 м, ұзындығы – 65 м. Ғимараттың орасан зор порталы (ені – 50 метрге жуық, порталдық аркасы – 18,2 м және биіктігі – 37,5 м) және бірнеше күмбезі бар. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі Жамағатхана, Қабірхана, Мешіт, Кітапхана, Үлкен ақсарай, Кіші ақсарай, Асхана, Құдықхана және бірнеше құжыра бөлмелерден тұратын, діни-ғұрыптық, діни-ағартушылық, тұрмыс-салттық қызмет түрлерін атқаруға арналған аса күрделі, аса зор кешенді құрылыс болуымен ерекшеленеді. Оның орталық бөлмесінің төңірегінде түрлі мақсатқа арналған 35 бөлме салынған. Сәулет ғимараты сан-салалы қызмет атқаруымен қатар, қоғамның да сан-алуан деңгейіндегі мүшелерінің басын бір жерге қосып, қоғамдағы келісім мен тұрақтылықты, ынтымақ пен өзара қамқорлықты қамтамасыз еткен орталық болған. Құрылыстың орналасу ыңғайы қабірхананың ғимарат төрінде орын алуына және мешіт михрабының құбылаға, яғни Қағбаға бағытталуына байланысты анықталады.

Кесененің жалпы архитектуралық құрылымдық жобасы мен композициясын қарастыру бұл құрылыс – мұсылмандық дәстүрдің қалыптасуының кіндік орталығы болғанын көрсетеді. Бұл сәулет ғимараты, барша жәдігерлерімен бірге ғасырлар бойы дәстүрлі Исламның жасампаздық рухын, асыл мұратын әйгілеп тұрды. Сондай-ақ, Исламның түркі дүниетанымын жасампаз мән, өскелең мазмұнмен байытқан асыл қасиетін баяндайтын ашық кітабы болып табылады.

Осынау зор діни-ғұрыптық, рухани-ағартушылық кешеннің бүкіл құрылымдық тұтастығымен қатар, көркем безендірілуінің өзінен, яғни ою-өрнектерінде таңбаланған терең мағыналы Құран аяттары, Пайғамбар хадистері мен халық даналығынан Дәстүрлі Исламдағы басты қағида, негізгі ұстанымды көреміз. Кесененің сыртында оңтүстік-батыс мұнарасынан бастап үш жағын толығымен қамтып, солтүстік-шығыс мұнараға тіреліп аяқталатын жоғарғы фризде (басқұрда) Құран-Кәрімнің Өнғам сүресінің 59-63 аяттары сулс жазу үлгісімен таңбаланған. Бұл аяттарда шексіз Құдірет пен Ғылым иесі Алла Тағаланың назарынан қараңғы мен көместің, түпсіз тереңнің де ешқандай сыры тыс қалмайтыны айтылады.

Сондай-ақ, оның құзырындағы адам баласының жаратылысы мен тіршілігі, ұйықтауы мен оянуы, тірлігі мен жан тапсыруы, есеп беруі, Түп иесіне қайта оралуы, медет тілеуі сияқты жағдайларының барлығы тек Алланың қалауымен жүзеге асатыны айтылады. Батыс қабырғаның фристен төменгі негізгі бөлігінде куфи бинаи макили жазу үлгісімен бояулы қаптама кірпіштерді пайдаланып, шартарапты ишаралайтын шармықтың ішіне үздіксіз айналым белгісіне ұқсас өзара ұласып жатқан «Алла Раббым және Мұхаммед пайғамбарым» сөздері жазылған. Бұл жазулардың сәнді көркем және символдық мәнге толы өрнектерінің өзі өзара ұштаса ұласып, шексіз, үздіксіз қозғалысты ишаралауы арқылы Алла есімі мен оның пайғамбарын үнемі естен шығармай жад етуге шақырады.

Кесененің солтүстік фасадының негізгі бөлігінде «Пенде жоспарлайды – Алланың қалауы болады» деген жазу таңбаланған. Бұл жазудың мағынасы халқымыздың тұрмыс-салтынан терең орын алған, әрбір істі бастағанда берекетін Құдайдан тілеп, ақсақалдың, халықтың батасын алып кірісу, нәтижесін Алладан күтуге саяды. Яғни, адамның ниет қылған ісінің оның екі дүниесі үшін де игілікті нәтижеде аяқталуы үшін Құдайдан сұрап, ниет-тілеуді түзетіп алып бастауға шақырады.

Гүлдестелерде, қабырғаның әр тұсында, әралуан өрнектермен Алланың көркем есімдері, пайғамбар (с.ғ.с.) аты таңбаланған. «Бүкіл жаратылыстың иесі Алла», «Бағыт көрсету Аллаға тән», «Күш-құдірет Алланикі», «Мәңгі-бақилық сипат Аллаға тән», «Ұлылыққа жету Алламен болады» деген Алла-Тағаланың ұлық сипаттарын әспеттеп, мадақтайтын, пенденің әлсіздігін әйгілейтін сөздер жазылған. Алла-Тағаланың Ұлықтығын айтумен бірген Ясауидің хәл іліміндегі Алланың Рахымынан үміттену, Қаһарынан қорқудан тұратын Құдайға деген махаббаттың көрінісін кесенедегі жазулардан да анық аңғарамыз.

Солтүстік порталдың ішкі жақтауындағы «Кім өзін өзі таныса, сол – Раббысын да таниды» деген Пайғамбар (с.ғ.с.) хадисі Қожа Ахмет Ясауидің хәл ілімінің негізгі мәні болып табылады. Ал кесененің шығыс қабырғасында Алланы пәктейтін – «Сұбхан-Алла», мақтайтын – «Алхамду-лилла», ұлықтайтын – «Аллаһу Акбар» тәспихтары өзара ұштаса ұласып жатқан геометриялық өрнектерде таңбаланған. Бұл сөздер де Алланы үздіксіз еске алып, зікір етудің негізгі үлгілері ретінде көрсетілген. Осы шығыс қабырға фризінің соңында кесенені өрнектеген шебердің есімі Құл қажы Хасан Күрди Ширазидің есімі, жұмыстың аяқталған жылы (х.809/м.1406-07) жазылған [4].

Ғимарат кесене аталғанымен, ол қоғамның діни рухани-ағартушылық сұраныстарын жан-жақты қамтуға арналған кешенді құрылыс – Тәккиенің қызметін атқарған. Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесіндегі Көреген Әмір Темір заманынан қалған құнды жәдігерлердің бірегейі қазандық бөлмесінде тұрған қасиетті Тайқазан. Бұл қазан 1399 жылы 25 маусымда (хижра 801 жыл, 20-шаууал), Түркістан қаласының батысында, 27 шақырым жерде орналасқан Қарнақ елді мекенінде құйылған. Қазанның салмағы 2 тонна, сыйымдылығы 3 мың литр, биіктігі – 1,60 м, диаметрі – 2,42 м.

Зерттеушілер арасында Тайқазан атауындағы «Тай» сөзінің шығу төркіні түркі, монғол халықтарында жылқы малының киелі саналып, құрбандық шалу рәсімінде пайдалануына байланысты туындаған деген пікір бар [5]. Ал, олардың ұстаздары осы аймақта рухани ықпалы зор Ясауи тариқатының шейхтары болған. Ұста Әбділ Әзиздің өзі де Ясауидің хәл ілімінен нәр алып, жергілікті мұсылмандық дәстүр аясында ұсталық құрғанын Тайқазанның символдық мәнінен, көркемдік ерекшеліктерінен, құрылымынан аңғаруға болады. Кәсіптік негізде топтасқан тариқат мүшелерінің әртүрлі шеберханалар айналасында топтасқаны, осы тариқат мүшелерінің кәсіби білімі мен біліктілігін рухани тәрбиемен ұштастыра қабылдайтын дәстүрі белгілі.

Ортағасырлық шеберханалардың рисала жарғыларында ұста мен шәкірттің орны, олардың өзара және қоғаммен, тұтынушымен қарым-қатынасы жан-жақты сипатталған. Ұста шәкіртін шеберлікке баулумен қатар, діни білім беріп, кәсіпті киелі деп танытып, адалдыққа, қайырымдылыққа, адамгершілікке тәрбиелеген. Шеберханалардың ережелерінде рухани ілімнің негізі ретінде ислам шаригаты, тариқат қағидалары, діни сопылық практиканы үйреніп, орындау бекітілген [2]. Кәсіби шеберлік пен рухани практиканың ұштасуы адамның жан-жақты дамуына игі ықпалы тиген.

Кесенедегі Тайқазан «сақтық» типтегі қазанға жатады. Алып қазан жасау көне сақ, ғұн, үйсін дәуірлерінен жалғасып келген дәстүр екенін деректер мен айғақтар растайды. Елдік санасы биік, отбасылық құндылықтарды жоғары ұстанған осынау социумдар үшін қазан – мемлекетшілдіктің, береке мен бірліктің, молшылықтың, елдіктің нышаны болған [8]. Мұндай алып қазандар, заманында билеушілердің, лауазымды әскер басылардың қабіріне қойылған. Қазан қою дәстүрінің XII-XIII ғасырларда көшпенді қыпшақ тайпаларының ру, тайпа басшыларының жерлеу орындарында ең қажетті белгілерінің бірі болғанын археологиялық зерттеулер дәлелдеп отыр [9]. Бұл қабір иесінің ауқатты, жоғарғы топтан болғанынан хабар береді дейді ғалымдар. Ал, Геродоттан жеткен аңызда «сақтардың Ариант есімді патшасы жауынгерлерінің әрқайсына жебелерінің бір-бір ұшынан алып келулерін бұйырады. Сосын оларды балқытып, алып қазан құйдырады». Мұны жасауға сансыз жауынгер ат салысып, алып келген жебесінің ұшы қазанның бөлінбес бөлшегіне айналғандай, өзі де тайпаның ажырамас мүшесіне айналып, қауымының бірлігінің, беріктігінің кепілі болып отыр. А.К.Акишев «әрбір садақ ұшынан құрылған қазанның салмағын халықтың санының символына, ал формасы мен орналасқан жерін әлем орталығы символына балайды» [1].

Көшпенді жауынгерлерінің жорық кезінде алып жүретін үлкен қазандары болғаны белгілі. Бірақ, мына қазанның жасалуы да, қызметі де ерекше. Қазан сыртындағы жазулардың бірінші қатарында жазылған Құранның Тәубе сүресінің он тоғызыншы аятының үзіндісінен және Пайғамбар (с.ғ.с.) хадисінен оның суға арналғандығын аңғаруға болады. Аяттың Қазақша мағынасы: Аса Мәртебелі, Құт-берекенің иесі Алла айтты: «Сендер хажыларға су беру, Месжід Харамды жөндеуді [Аллаға, ахирет күніне иман келтіріп, және Алла жолында күрескен кісі сияқты] көресіңдер ме?» аят. (9:19-аят.) – десе, хадисте былай делінген: Пайғамбар, ол кісіге сәлем болсын, айтты: «Кімде-кім Алла Тағала үшін су құятын ыдыс жасаса, Алла Тағала жұмақта оған арнап хауыз дайындайды». Бұл жердегі әңгіменің астары халыққа, адамдарға қызмет қылуды, елдің әжетіне жарауды меңзеп, Құдайға құл болудың мәнісі – адамдардың бірін бірі алаламай, дініне, ұлтына қарамастан қайырымдылық, қамқорлық жасауында екендігін аңғартады. Қазан сыртындағы аса көркем араптың гүл өрнекті сулс және куфи үлгілерімен жазылған үш белдеудегі жазуда оның шайхылардың сұлтаны

Ахмет Ясауи кесенесіне арналып жасалғаны туралы айтылады: Аудармасы: Бұл су құятын ыдысты ислам Шайхысы, әлемдегі шайхтардың Сұлтаны, Шайх Ахмет Ясауидің (Алла ол кісінің әзіз рухын киелі қылсын!) мазары үшін жасауға ұлық әмірші, көп елдің тізгінін қолына ұстаған, Рахымды Патшаның [Құдайдың] айрықша қамқорлығын иеленуімен ерекшеленген Әмір Темір Көреген бұйрық берді. Алла Тағала оның билігін мәңгілік етсін! Жиырмасыншышаууал, сегіз жүз біріншіжыл /25 маусым, 1399 жыл. Екінші қатар жиырма қартушқа бөлініп, оның екеуінде шебер: «Құдайдың қамқорлығына үміт артқан Әбділ Әзиз Шарафутдин Тебризи» деп өз есімін жазып қалдырған. Қалған жерлерінде: «Мубарак бад» – «Құтты болсын!» деген тілек сөз жазылған. Үшінші қатарда «куфи» жазу үлгісімен жиырма екі рет қайталанып: – «Байқандар, Бүкіл жаратылыстың иесі Алла!» деген сөз берілген. Мұны Абайдың тілімен айтар болсақ: «Адам ғапыл дүниені дер менікі. Менікі деп жүргеннің бәрі Оныкі! Тән қалып, мал да қалып, жан кеткенде, Сонда ойла, болады не сенікі?».

Адамның иелігіндегі мал-мүліктің бәрі Құдайдікі екендігінің дәлелі – адамның дүниеге құр алақан келіп, дәл солай қайтуы. Осыған орай Шәкәрім қажының: «Шаранамен туып едің, Бөз оранып өтесің. Бір сағымды қуып едің, Қай уақытта жетесің? Қанша дәулет жиып едің, Бәрі қалды, нетесің. Мал үшін жан қиып едің, Қайтп алып кетесің?» [7] – деген сырлы сөздері бар. Адам баласы тіршілігінде тұтынатын, қажетіне жарататын игіліктердің бәрі Жаратушының белгілі бір уақыт ішінде пайдалануға берген аманаттары. Демек, денсаулық, мал-мүлік, отбасы, Отан, бақ-дәулет басқа да бүкіл игіліктерге жасалған қиянат Құдайдың аманаттарына қиянат болып табылады. Тарихи деректерде Әмір Темірдің шеберлерді жаулап алған жерлерден алып келгені айтылады. Үлкен территориялар мен көптеген елдер мен ұлттардың Әмір Темір қоластында топтасып, еңбектенуі бірқатар мектептердің металл өңдеудегі шеберліктері мен тәжірибелерінің алмасуына ықпал еткен [6].

Ең ғажабы шеберлердің ортақ іске жұмылуына Ясауидің сопылық ілімінің елеулі ықпалы айқын. Себебі, олардың жасаған туындылары шеберлердің ұлтына қарамастан, жергілікті құндылықтарға рәміздік белгілерге, архетиптерге негізделген. Рухани ілімнің құдіреті сонда ол сан ғасырлық рухани құндылықтарды жаңғыртып мәнге толтырып, адамдарды да ортақ мақсатқа жұмылдырды. Әралуан мәдениеттің өкілдері бола тұра шеберлер өз кәсіби шеберліктерін рухани іліммен байыта қолдану арқылы жалпыадамзатқа ортақ рухани мәні бар туындылар жасай білуі руханияттың әмбебаптығының нақты мысалы. «Мәдениет – құндылықтар мен мән-мағыналар әлемі, себебі символизация үрдісі – адамзат мәдениетінің табиғи байланысы оның дамуы мен ұғымын ашатын көкжиегі» [3] деген А.Я.Гуревич «Мәдениеттің универсалды категориялары өзінің туындауында барлық құбылысты қамтиды. Бұлар, сонымен қатар адам санасын анықтайтын категориялар. Кеңістік, уақыт, өзгеріс пен себептілік, тағдыр, сана сезімнің жоғары сезімге қатынасы, жеке мен жалпыға қатысы секілді шындықтың ұғымы мен формасын қабылдауы туралы айтып отырмыз» дейді. Мұнда автор категорияларды мәдениеттің маңызды семантикалық «инвентарь» бөлігін құрушы деп біледі.

Әдебиеттер:

1. Акишев А.К. Искусство и мифология саков. – Алма-Ата: Наука, 1984. – 118 с.
2. Гаврилов М. О ремесленных цехах Средней Азии и их статуах рисоля //Известия Средне-Азиатского комитета по делам музеев и охраны памятников старины, искусства и природы. – Ташкент, 1928. – С. 225.
3. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М.: Искусство, 1972. – 363 с.
4. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі. Құраст.: Ә.Қ. Муминов, Б. Қорғанбек, С. Моллақанағатұлы және т.б. – Алматы, 2009. – 200 б.
5. Мұстапаева Д. Асыл мұра – қасиетті тайқазан. – Алматы: Арыс, 2008. – 200 б.
6. Тимуридский Ренессанс //Тамерлан: Эпоха. Личность. Деяние. Сост. Р. Рахмалиева. – Москва, 1992. – С. 525-531.
7. Шәкәрім. Иманым. – Алматы, 2000. – 321 б.
8. Шәлекенов У.Х. V-XIII ғасырлардағы Баласағұн қаласы. – Алматы: Жібек жолы, 2006. – 248 б.
9. Швецов М.Л. Котлы из погребений средневековых кочевников //Советская археология, 1980. – №2. – С. 201.

С.Б. Бектемирова

әл-Фараби ат. ҚазҰУ-дың доценті, филол.ғ.к.;

Д.А. Карагойшиева

әл-Фараби ат. ҚазҰУ-дың доценті, Ph.D;

Г. Искакова

әл-Фараби ат. ҚазҰУ-дың аға оқытушы (Алматы қ.)

АРАБ ГРАФИКАСЫМЕН ЖАЗЫЛҒАН АЛҒАШҚЫ ЛУҒАТТАР

Араб тілінде араб графикасымен жазылған түркологиялық еңбектер ІХ-ХV ғасырлар арасын қамтиды. Мүмкін, мұндай бастамаға түркі тектес адамдардың Арабияда оқып, кейінде атақтары бүкіл

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

ӘРІШТЕСТЕРІ МЕН ДОСТАРЫНЫҢ ЕСТЕЛІКТЕРІ / ВОСПОМИНАНИЯ КОЛЛЕГ И ДРУЗЕЙ

Шәлекенов У.Х. Халел Арғынбаев – қазақ этнология ғылымын қалыптастырушылардың бірі.....	3
Асылбек М.-А. Х. Халел Арғынбаев ғұлама ғалым, асыл азамат еді	4
Қыдыралин У., Қыдыралина Ж.У. Ценности материальной и духовной культуры казахского народа в трудах Х. Арғынбаева и современность	5
Рысбеков Т.З. Абзал аға, көрнекті этнограф-ғалым.....	8
Таймагамбетов Ж.К. Х.А. Арғынбаев – один из первых моих учителей в КазГУ.....	9
Тохтабаева Ш.Ж. Арғынбаев Халел Арғынбаевич: гражданин и ученый	11
Тоқтабай А.У. Ұстаз аманаты	12
Пірманов Ә.Б. Этнография ғылымының көшбасшысы.....	14

БАЯНДАМАЛАР / ДОКЛАДЫ:

Әлімбай Н. Профессор Халел Арғынбаевтың ғылыми-этнографиялық мұрасы: контекст, деректік, тарихнамалық және теориялық негіздемесі, танымдық тағылымы	16
Әбжанов Х.М. Тарих тағылымы және болашақты болжау – Тәуелсіздік қуаты	21
Ажигали С.Е. Этнограф Халел Арғынбаев и становление этнографической науки в Казахстане	24
Төлеубаев Ә.Т. Профессор Х.А.Арғынбаевтың қазақ отбасы туралы еңбектері және осы мәселелер төңірегіндегі жаңа қисындар	27
Артықбаев Ж.О. Қазақ этнография ғылымы Халекеннен басталады	31
Қалыш А.Б. Халел Арғынбаев – профессиональный казахский этнограф.....	34
Жолдасбайұлы С. Х. Арғынбаев неке туралы.....	38
Уәли Н., Шойбеков Р. Халел Арғынбаев – этнолингвист.....	40

СЕКЦИЯ I.

ЭТНОӘЛЕУМЕТТІК, ЭТНОСАЯСИ ЖӘНЕ ЭТНОМӘДЕНИ ҮДЕРІСТЕР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЭТНОС ЖӘНЕ ҚОҒАМ / ЭТНОС И ОБЩЕСТВО В СИСТЕМЕ ЭТНОСОЦИАЛЬНЫХ, ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИХ И ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ

Асанканов А. Действия властей и других общественных структур Кыргызстана в предкризисных и кризисных условиях (июнь 2010 года)	43
Бекмаханова Н.Е., Нарбаев Н.Б. Тюркский мир – евразийская интеграция: этнический, культурный и экономический аспекты	49
Омарбеков Т. Батыс түріктегі Ашына (Ашина) қағандарының билігі.....	52
Кәрібаев Б.Б. «Көшпелі өзбектер» этноқауымдастығының ыдырауы және қазақ халқының қалыптасуының аяқталуы мәселесі	56
Каратаев О. Историко-лингвистическое значение экзоэтнонима “бурут”	61
Турдалиева Ч., Марат А. Образовательное партнерство Индии и Кыргызстана в контексте политики «Центральная Азия и Индия – политика связи и диалога».....	68
Артықбаев Ж.О. Қазақ мемлекетінің басқару жүйесіндегі аталықтар институты	75
Қалшабаева Б.К., Бейсегулова А.К. Қазақтардың Түркияға орнығуындағы кейбір мәселелер	78
Табылдиев Х.Х., Қайргалиева Н. Академик Салық Зимановтың қазақтың дәстүрлі қоғамын зерттеудегі рөлі	84
Бейсенов А.З. Об использовании данных казахской этнографии в археологических исследованиях	87
Мекебаев Т.К. Ақпан революциясы және Уақытша үкіметтің жергілікті жерлердегі ұлттық саясаты	91
Мукатаева Л.К., Султангазы Г.Ж. Этнополитические и экономические казахско-казахчи отношения в Степном крае.....	93
Чыныкеева Г.Э. Этнодемографические процессы в Жалал-Абадской области на современном этапе.....	96
Молдабаева Д. Ж. Орта ғасырлық Қазақ елінің тарихында мемлекеттік басқару жүйесі және билік рәміздерінің зерттелу мәселесі	103
Сихымбаева К.Б. Шірік-Рабат қорымынан табылған антропологиялық материалдардың одонтологиялық ерекшеліктері	106
Сармуззина Н.Х., Қайыргалиева Г.Х. Қазақ қоғамындағы батырлар қызметінің рөлі	110
Абдулина А.Т. Этносоциокультурные аспекты модернизации личных крестьянских хозяйств в Казахстане в период независимости	112
Орынбаева Г.У. К вопросу о кочевом хозяйстве казахов аридных зон в конце XIX – начале XX века.....	118
Таусоғарова А.Қ. Тілдік тұлғаны этникалық сәйкестендіру: диахрониялық және синхрониялық тұрғы	123
Сабитов Ж.М. Происхождение казахского народа согласно данным популяционной генетики	126
Қаскабасова А.А., Қайкен Т.Н. Қазақстан территориясындағы кие тектердің зерттелу тарихы.....	128

Алымкулова С.К. Новые подробности расселения кыпчаков в Кызыл-Сууйской Кыргызской автономной области СУАР КНР	131
Дүйсенбай Д.Б. Орталық Қазақстанның көне ғұрыптық құрылыстары және қазақ этнографиясы	132
Жайлыбаев Д.Ж. Оралмандардың өзін-өзі бейімдеу мәселелері	137
Касенов М.С. Ежелгі кезеңдегі өзгертілген бас сүйек	139
Алибаева И. Ф. Барт және этностық бірегейлік мәселелері	140
Айдарханова Э.М. Қағанаттар тарихындағы этникалық құрылымдардың алатын орны	143
Рахимов Е.К. К вопросу об актуальности этнографического изучения казахов Западной Сибири	147
Амиров Е.Ш. Проблема этнической атрибуции памятников Жетысу усуньского периода в советской историографии	149
Султанярова А.Ж. Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл облыстары және Алматы қаласының ұлттық-мәдени орталықтары мен олардың қызметі	151

СЕКЦИЯ II. МАТЕРИАЛДЫҚ ЖӘНЕ РУХАНИ МӘДЕНИЕТ / МАТЕРИАЛЬНАЯ И ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА

Бекназаров Р.А. Развитие сенокосения и его роль в переходе к полукочевому-полуоседлому образу жизни казахов: на материалах Северного Приаралья (конец XIX – нач. XX вв.)	155
Ксенжик Г.Н. Промыслы казахского населения на территории Степного края: историко-географический аспект	159
Жоошбекова А.Р. Влияние новых экономических условий на сферу приложения труда кыргызов юга Кыргызстана (на материалах этносоциологического исследования)	163
Тоқтабай А.У. Қазақ халқының адамдарға лақап (жанама) ат қою дәстүрі	166
Қыдыралын Ү., Төлекешова Қ. Қазақтың қолөнерінің өміршеңдігі профессор Х.Арғынбаев еңбегінде	168
Қыдыралын Ү., Алипова Д. Батыс өңірі киіз үй жиһаздарының кейбір ерекшеліктері	170
Хинаят Б. Халел Арғынбаев және қазақтың дәстүрлі халықтық білімін зерттеудің келелі мәселелері	174
Картаева Т.Е. Шығыр қондырғысы және оның қолданыс аясы	177
Ахметжан Қ.С. Қазақтардың XVIII-XIX ғасырлардағы қол мылтықтары (музейлік және иконографиялық материалдар бойынша)	182
Кочкунов А.С. Юрта в системе традиционной свадебной обрядности кыргызского народа	187
Ескекбаев Д.Б. С.Сейфуллин атындағы тарихи –өлкетану мұражайындағы этнографиялық деректер (ғылыми жоба аясында Қарағанды облысының Жаңаарқа ауданына ұйымдастырылған экспедиция материалдары негізінде)	195
Қатран Д. Үй мүлкіне қатысты қазақтың дәстүрлі терминологиясы	201
Мейрманов А.Д., Бижанова М.А. Қожа Ахмет Ясауи мұрасының ғибраттық мәні	204
Бектемирова С.Б., Карагойшиева Д.А., Исакова Г. Араб графикасымен жазылған алғашқы лұғаттар	206
Бейсетаев Р. 12-летний юпитерный зодиакальный календарь древних жителей Казахстана	209
Шайгозова Ж.Н., Султанова М.Э. Традиционные пути и методы развития физического здоровья в казахской культуре (на примере пастушеского и воинского искусства)	215
Байгабатова Н. Традиционные формы ремесел казахов Жетысу	220
Капалбаев О.Э. Традиционная посуда и домашняя утварь кыргызского народа	223
Агелеуова А.Т. Традиционные спортивные состязания: мифологическая стратегия освоения мира	227
Базарбаева Г.А., Джумабекова Г.С. Убранство коня в культуре кочевников	230
Қозғамбаева Г.Б., Сарманова Қ.Т. Қазақтың бес қаруының бірі – садақ пен оның жебесі	238
Жаманкараев С.К. Сущность и содержание декоративно-прикладного искусства казахов	241
Әлиев Ш.Ш. Хадис даналығы мен түркілік ойшылдар дүниетанымы арасындағы үндестік	246
Атдаев С.Д. Мир растений в жизни туркмен (народные верования и традиционный быт)	248
Тургунтаева Г.А. Ценности казахской культуры	251
Сатыбалдиева А.К. Письменное наследие Боомбаева Насирдина	252
Гельдыниязова О.А. Символика казана у туркмен	256
Шайкен Ж. К вопросу исследования некоторых видов традиционных сооружений в строительной культуре Казахстана	259
Солтиева Б.Ш. Қазақ құсбегілерінің түз қырандарын аулаудағы кейбір тәсілдері	263
Әлім О. Қазақ халқының кілем тоқу дәстүріндегі кейбір беймәлім аспектілері жөнінде	265
Болсынбек Т. Қазақтың алаша тоқу дәстүрінде қолданылатын халықтық терминдер	268
Жайнақов Е. Қазақ халқының географиялық танымы: биік жер бедерлеріне қатысты кейбір ұғымдардың мәні	271
Нұрғожа Қ. Тоғызқұмалақ: даму кезеңдері	273
Семби М.К. Этимология имени героини тюркского эпоса	276
Әшірбекова Н. Ұмытыла бастаған асханалық жиһаздар	279
Дүкенбаев Н.М. Қонақай әулие	282
Өсеров Т.О. Талдысу және Жасажырық обалар қорымында табылған қола айналарға жалпылама шолу	284
Абдукадыров Н.М. Осман империясы мен Австрия империясы арасындағы дипломатиялық қатынастар (XVIII ғ. 1-ші жартысы)	288